

A SULCHAN ÁRUCH ÉS A MAGYAR ZSIDÓSÁG

NÉHÁNY ALKALMI ÉSZREVÉTEL AZ IZRAELITA
VALLÁSFELEKEZET NAPIRENDEN LEVŐ EGYIK
KÉRDÉSÉHEZ.

ÍRTA: Dr. G. M.

BUDAPEST 1913.

A SULCHAN ARUCH ISMERTETÉSÉNEK SZÜKSÉGESSÉGE.

Most, midőn a magyarországi zsidóságnak haladó pártja régi álláspontjához való következetességgel égy csak formájára nézve új mozgalomba fogott, mely a konzervatív árnyalattal való egyesülést célozza, felelevenült a magyar zsidóság minden rétegében egy fogalom, mely eddig csak a szakköröket foglalkoztatta. Szőnyegre került a már háromszáz év óta jól ismert vallástörvényi kódex, a Sulchán Áruch. Az előkészítő bizottságok többszörösen kifejezést adtak annak, hogy a haladó zsidóság kifejezetten is nyilvánítsa, hogy a Sulchan Áruch alapján áll. Miután ez oly nagy horderejű kijelentés lenne, mely konsequentíában belevonná a zsidóság életének minden mozzanatát, elsőrendű fontosságúnak tartjuk annak a viszonynak pontos és élethű megállapítását, melyben a Sulchan Áruch a mai egész, de különösen a haladó zsidósághoz tényleg áll. Nem elméledést, sem egyéni felfogást nem kívánok e sorokban adni, hanem tisztán csak tényeket és adatokat.

A mai zsidó közönség nagyobbára nem rendelkezik theologiai szakismeretekkel, nem tudja tehát azt sem, hogy mit jelent a Sulchan Áruch. Iskolaéveiben szerzett vallástani ismeretei kapcsán kereshet csak tájékozódást a felmerülő zsidó kérdésekben. A hittanítás pedig, mint tudjuk, nem terjed ki a Sulchan Áruch szerkezetének és tartalmának ismertetésére. Az iskola a bibliai, liturgiái, történeti és részben vallásbölcészeti alapismeretek nyújtásában merül ki. Bármely rendszerű iskolát is végez tehát a mai kor izraelita vallású polgára, mindenesetre úgy lép a gyakorlati élet terére, úgy illeszkedik a hitközség keretébe,

úgy kerül esetleg a vezérférfiak sorába, hogy a Sulchan Áruchról fogalma sincsen. Már ez az egy kétségbevonhatatlan ténykörülmeny föltétlen határozottsággal követeli, hogy midőn a magyarhoni hitközségek világi vezéreiből és a zsidó ügy lelkes barátai a kérdés elé állítatnak, és el kell döntenöök, hogy elfogadják-e a Sulchan Árucht vagy sem, akkor e kérdés, alapvető fontosságához képest, precizírozassék is lelkiismeretes nyíltsággal és őszinteséggel. Meg kell a magyar zsidóságnak mondani, hogy miben dönt. Rá kell világítani arra a felszínre vetett jelszóra, melynek tartalmáról a nagy közönség nem adott, nem is adhatott magának eddig számot.

Mielőtt magát a Sulchan Arucht ismertetném, szükséges néhány szót előrebecsátani a zsidó vallástörvény tulajdonképeni két forrásáról, a bibliáról és hagyományról, mely a talmudi irodalomban nyert mértékadó kifejezést.

A BIBLIA ÉS A TALMUD.

A zsidóság vallástörvényeinek két ősforrása van: a szentírás és az azt kiegészítő szóbelileg hagyományozott tan. A második forrás, mint neve is mutatja, szájhagyományon alapszik. Nincsen pontos szövege és nem rögzített meg külön irodalmi munkában. E két forráson kívül kialakult idővel egy harmadik forrás is. Az egész zsidóság életét egységesen és centrálisan szabályozó törvényt magyarázó és törvényhozó testületek, mint a nagy zsinagóga Ezra idejétől kezdve a perzsa korszak bukásáig, a szanhedrin, a zsidóság legfőbb törvényszéke, mely 71 tagból állott és az egész zsidóság legfelsőbb fóruma gyanánt szerepelt, új intézményekkel gazdagították a zsidó vallástörvényt. E három rendbeli szabványokat, nagyrészt a forrásokra való utalással, megőrzi számunkra a talmudi irodalom, nevezetesen a Misna, Toszefta, tannaitikus midrasok, a palesztinai és babilóniai talmud. A babilóniai talmud mint aránylag a legteljesebb és legkimerítőbb gyűjtőmunka, mely az előbbi termékeket is egészben vagy részben magába olvasztotta, majdnem kizárólagos és egyedüli kutforrásává vált az egész zsidó vallástörvénynek.

A talmud tehát az a kódex, mely felöleli a vallástörvény egészét. Nem mellőzhetem e helyen sem azt a megjegyzést, hogy a kódex szó nem fedí egészen a talmudnak változatos tartalmát és irodalmi jellegét. Mert a talmud nem tisztári törvénykönyv, hanem gyűjtőmunkája mindannak, a mi a zsidóság ismeret- és érzelmvilágának, egy évezredre visszanyúló történetének és kultúréletének anyagát és emlékeit képezi. E heterogén tartalom nincsen műfajok és szakok szerint rendezve. A rengeteg anyag helyes osztályozása, de különösen azon alkatrészek kritikai kiválasztása, melyek haláchát, vagyis vallástörvényt tartalmaznak és melyeknek ennél fogva érvényt kellszerezni a gyakorlati életben, főtárgyát képezi a zsidó főiskoláknak és a vallási élet vezetőinek a talmudot követő összes korszakokon át. A vallástörvény magyarázása és értelmezése, az analógiák képzése és a gyakorlati életre való alkalmazása a legjobb erőket foglalkoztatta és nagy irodalmat teremtett. Bennünket e helyen csak a vallástörvényi kódexek érdekelnek, mint a milyenek a gáóni korszakból származó Haláchóth Gedolóth, Alfászi hasonszerkezetű kódexe, Maimonides Misné Tórája és végre a Sulchan Aruch. Van ezeken kívül sok más kódex is, de ezek a legelterjedtebbek.

A KÓDEXEK.

A zsidó valláskódexek általános tulajdonságai a következők:

1. Magánjellegű alkotások. A kódex szerkesztése nem hivatalos eljáráson alapszik. Nem az egész zsidóság megbízásából eszközöltetik és így annak szervei vagy képviselői nem is gyakorolhattak rá semminemű ellenőrzést. A kódex tisztán a szerző nevéhez fűződik. Nem képez új törvényforrást, csak a gyűjtemény jellegével bír. Tartalmának csak annyiban lehet általános érvénye, a mennyiben régi törvényeket reprodukál. A kodifikáció tényének nincsen befolyása a tétel hatályára. A kritika szabad. Kétes és vitás esetekben vissza kell térni az első forráshoz, a talmudhoz.

2. Nem kizárólagos jellegűek. Egyazon időben, vagy

rövid egymásutánban különböző helyen különböző törvénykódex látott napvilágot, anélkül hogy egyik a másik ellen a kompetencia szempontjából harcot indított volna, A kódex terjedése tisztán szerkesztési kvalitásoktól, czélszerű beosztástól, a kezelés könnyűségétől stb. függ,

3. Függetlenek egymástól. A később szerkesztett kódexek törülnek és változtatnak oly szabályokat, melyek előbbi kódexekben mint teljes érvényűek és kötelezők vannak megállapítva. A változtatások túlnyomó részben a törvényforrások újból való kritikai mérlegelésén és értelmezésén, az individuális felfogások eltérésén alapszik. - Utóbbi két pont közvetlen folyománya az első pontnak.

A SCHULCHAN ÁRUCH.

Most áttérhetünk a Sulchan Áruch speciális jellemzésére. Ennek a könyvnek szerzője, Káro József (1488-1575) két más kódexhez írt előbb kimerítő kommentárt, Maimonides Misné Tórájához és r. Jákob ben Aser Tur-jához. Ezen foliókötetekre terjedő két nagy munkája után összefoglalja röviden a nézete és kutatásai szerint érvényben levő összes vallástörvényeket. Miután spanyol zsidó volt és keleten (Száfedben) élt, természetszerűen nagyobb súlyt helyezett a spanyol halachisták döntéseire mint a németekéire. Ebből fejlődött ki aztán a nagy harc a Sulchan Áruch ellen mindjárt megjelenése után. Legjelentősebb és legtermékenyebb kritikusa volt lengyelországi kortársa, rabbi Mózes Isszerlesz Krakkóból (1520-1572), A Sulchan Áruchnak első hódító útján megakadt rajta a szeme és igen sajtáságos módon érvényesítette vele szemben álláspontját. Nem lép fel ellene támadó hangon mint pl. Ábrahám ben Dávid Maimonides ellen, hanem egészen észrevétlenül, mintegy folytatva Káro József szövegét beírja saját jegyzeteit és döntéseit. Több ezer pontban ellentét és eltérő véleményt nyilvánít vele szemben, támaszkodva régi auktorokra, különösen németországiakra, kiket Káro József nem vett annyira tekintetbe mint a spanyol származásúakat. Isszerlesz olykor saját véleményére is támaszkodik, A keleti zsidóság, melyre Isszerlesz Mózes befolyása nem hatott,

felkarolta a Sulchan Árucht. Lengyelország és a befolyása alatt álló többi ország zsidósága r. M. Isszerleszt részesítette előnyben.

Ily módon az a sajátságos helyzet állott elő, hogy két eltérő és részben ellentétes törvénykódex egy közös cím alá, egy közös könyvbe került össze. Nem ritkán egyazon paragrafuson belül is váltakoznak Káró és Isszerlesz szövegei. Három betű képezi a válaszfalat (HGH, a. m. glossa). A Sulchan Áruch tehát mint két iker-testvér jelenik meg előttünk. Fontosnak tartom ennek a belső kétféleségnek a feltüntetését, mert ez legjobban illusztrálja a helyi viszonyok és a történet specifikus hatásait. A nagy Káró József bámulatos talmudtudásának egész súlyával sem volt képes egységes vallásgyakorlatot teremteni a zsidóságban. Egységesítő szándéka megtört azon a körülményen, hogy a lengyel- és németországi zsidóságnak más múltja, más felfogása, más fejlődési menete volt. De a gyakorlat differenciálódása ezzel még korántsem volt befejezve. Már akkor is több mint kétféle gyakorlat létezett. Sőt maga Isszerlesz felemlít olykori többféle gyakorlatot.

A SULCHAN ÁRUCH BEOSZTÁSA ÉS TARTALMA.

A Sulchan Áruch négy részre oszlik: I. rész, Orach Chájjim (az élet ösvénye). Ez a rész a mindennapi életet szabályozza, kezdve a reggeli felkelés pillanatától, az öltözködéstől, mosakodástól és a test első szükségleteinek végzésétől egészen a lefekvésig. Nem marad benne szabályozás nélkül még az álom és a vele kapcsolatos böjt sem. Tartalmazza továbbá az imarendet és a liturgia formai és tartalmi megállapítását, az étkezési és egyéb benedíkciónk rendszerét. A szombat, ünnep és emléknapokra vonatkozó szabványokat és törvényeket. Összesen 697 szakaszból áll.

II. rész, Jóre Déa (A tudás útmutatója). Tartalmazza a vágatási, a húsról és egyéb ételekre, továbbá a borra vonatkozó vallástörvényeket (I-CXXXVIII), a bálványimádás elleni tilalmakat (CXXXIX-CLVIII), a kamattilalmat (CLIX-CLXXVII), a bálványimádók szokásaitól és a bűvésztől való óvakodásra vonatkozó tetteket (CLXXVIII-

CLXXXII), az asszony tisztulására és a rituális fürdőre vonatkozó szabályok (CLXXXIII-CCII), a fogadalom és eskü (CCIII-CCXXXIX), a szülő, a rabbi (tanító) és tudós iránti tisztelet és a tóra tanulásának szabályozása (CCXL-CCXLVI), a jótékonyág (CCXLVII-CCLIX), a körülmetélés (CCLX-CCLXVI), a rabszolgákra vonatkozó törvények (CCLXVII), a prozeliták (CCLXVIII-CCLXIX), a Tóra és mezuzá írása (CCLXX-CCICI), a madár fészkére, a földművelésre és a mező terményeire vonatkozó törvények (CCICII-CCCIV), az elsőszülött megváltása, a rituális és szegényadományok (CCCV-CCCXXXIII), a megdorgálás és kiközösítés szabályai (CCCXXXIV), a betegre és halottra vonatkozó szabályok, a gyásszertartás (CCCXXXV-CDIII).

III. rész, Eben Haezer (a segítség köve). A nemi élet tisztaságára vonatkozó törvények, a szorosabb értelemben vett családjog, házassági és válási törvények. (I-CLXCVIII),

IV. rész, Chosen Míspat (a törvény pajzsa), a tulajdonképeni jog: perrendtartás, magán és kereskedelmi-, örökösödési és részben büntető-jog (I-CMXXVII).

A SULCHAN ÁRUCH SZEREPE.

A fogalomzavar eloszlatásának szempontjából legfontosabb tudnivalónk a Sulchan Aruchról az, hogy soha nem képezte egyedüli alapját a zsidó vallásos életnek. Hiszen már maga az a körülmény, hogy a Sulchan Árucho mint iker-kódex lép életbe és egyszerre két- és még többféle gyakorlatot kodifikál, kizárja a Sulchan Árucho való egységes helyezkedés lehetőségét. Még erősebben domborodik ki előttünk ez az igazság, ha tekintetbe vesszük, hogy a gyakorlat egyidejűleg sok más tekintélyt is követett, melyeknek különvéleményei vannak a Sulchan Aruchsal szemben. De halljuk a nagynevű talmudtudósok és halachisták szakvéleményeit. R. Joel Szerkesz (szül. 1560-ban megh. 1641-ben) a BACH (Bájith Chodos) híres szerzője ezekkel a szavakkal vezeti be egyik döntvényét (80-dik responzum): „Te azt már tudod, hogy azok, kik a Sulchan Árucho után indulnak, hogy szabályai szerint döntsének, azok nem a vallástörvény értelmé-

ben teljesítik feladatukat. Mert nem ismervén a forrást, melyből a törvény származik, helytelen magyarázatokat kombinálnak, és így csak szaporítják a viszályt Izraelben.” Még részletesebben okolja azt meg r. Josua Falk ha-kohen (1550-1615), hogy nem szabad kizárólag a Sulchan Áruach alapján dönteni, a Sulchan Aruch IV-dik részéhez írt kritikai kommentárjának bevezető szavában. Álláspontjának igazolását öt pontban foglalja össze. Még érdekesebben nyilatkozik a híres Toszafoth Jom-tob szerzője r. J. Lipman Heller (1579-1654) a Madané Jom-tob c. művének bevezető szavában: „Nem volt soha szándékában (Káró Józsefnek), hogy művéből (a Sulchan Aruchból) döntsenek. Távól legyen mindenkitől ilyesmit a Sulchan Áruach szerzőjétől feltételezni.” Az itáliai Morpurgo Sámson (1681-1740) Semes Czedaka responzumgyűjteményében (Jóré Déa 33. sz.) szintén figyelmeztet arra, hogy gyakorlati kérdésekben ne döntsenek a Sulchan Áruach alapján. Hasonlóan nyilatkozik a jeruzsálemi Ábrahám Jizchaki Zera Ábrahám című responzumgyűjteményében (Chosen Míspat 2. sz.). V. ö. még az idevágó irodalmat a Jad Maleachi c. munka II. részének a végén, a Sulchan Áruachhoz írt jegyzeteiben és különösen r. N. Dembitzer Míkhla Jófi c. művének idevágó adatait. Nem mulaszthatom el e helyen szószerint leközölni egy kis részletet egyik legnagyobb és legkitűnőbb halachistának, aMahrsal (r. Selómó Luria) véleményéből, melyet a Jam sel Selómó című decizorikus művének Chullin traktátusához írt kötetében, a bevezetés végén adott: „O (Káró József) döntéseket állapított meg vallástörvényi kérdésekben saját belátása szerint (מסכרת הכרם) igen sok esetben, a mi hagyományunk és a mi szokásunk ellenére. A tanítványok szavai és döntései után indulnak és nem tudják, hogy lelkükre száll Mert ő sokszor a toszafisták és kódexek ellen dönt. Káró követői tévednek, midőn döntésükben arra hivatkoznak, hogy ezt így találták világosan Káró művében. Helytelen és rossz dolog az, mindent elhinni, a mi benne van egy könyvben, még akkor is, ha élő ember megdönt-

hetetlen bizonyítékokkal vagy hagyománnyal hangosan tiltakozik az ellen”.

Röviden összefoglalva. A Sulchan Aruch soha nem szerepelt mint törvényforrás, vagy mint a döntésnek legfelsőbb fóruma, csak mint a szakemberek kézi könyve, kik a gyakorlatban esetről esetre az első forrásokra mentek vissza és úgy döntöttek. A Sulchan Aruch mind a mai napig a legjobb kézikönyve a működő rabbinak. Konceptiója, szerkezete és beosztása a gyakorlati kezelhetőség szempontjából a legsikerültebbnek mondható. Maimonidesz és r. Jákob ben Áser kódexeinek előnyei egyesülnek benne. A Túrtól kölcsönzi Káro a könyvek és fejezetek címeit és kereteit, a Mísne Tórától a fejezeteknek pontokra való taglalását és nagyrészt a nyelvezetet.

A Sulchan Áruchnak kézikönyv gyanánt való használhatóságát növelte az, hogy a tizenhetedik század nagy talmudtudósai és rabbijai a Sulchan Aruch köré csoportosították kutatásaiknak eredményeit kommentárok alakjában. A legnevezetesebb kommentárok:

Az első részhez, vagyis az Orach Chájjimhoz: Dávid ben Sámuel hallévi (mgh. 1667-ben), Túr é Záháb c. kommentárja, mely mind a négy részre vonatkozik és az I-ben még a Magén Dávid mellékeimet is vette fel, hogy egybehangzó legyen egy másik nagy idetartozó kommentár nevével, a Magén Ábrahámmal. Ez utóbbi Ábrahám ben Chájjim Gumbínertől származik (1635-1683).

A második részhez, vagyis a Jóre Déához Sabbatai hakóhén (1622-1663) írta Szifszé Kohén (röviden Sách) c. kommentárját. A Túr é Záháb, mint említettem, az egész Sulchan Áruchrá terjed ki.

A harmadik részhez r. Mózes Lima (1617-1673) írta Chelkát Mechókek és Sámuel ben Uri Béth Sámuel c. kommentárját.

A negyedik részhez a már említett r. Josua Fáik Széfer Meiráth Ejnájim és a már említett Sabbatai hakóhén Sách-ja a legnevezetesebbek.

Később még újabb kommentárok is járultak hozzá, úgy, hogy az eredetileg 30 napra szánt anyag, vagyis a Sulchan Aruch, melyet a szerző úgy tervezett, hogy egy

hónapon belül átismételhető legyen, immár hét, és legújabbban nyolc nagy fólió kötetre növekedett. Hozzájárul még az is, hogy az egészen független responzumirodalom, mely háromszáz év óta keletkezett, noha érveit és elemeit az első forrásokból meríti, mégis a Sulchan Aruch beosztását és sorrendjét követi.

Mindebből tehát leszűrődik számunkra az az igazság, hogy a Sulchan Aruch nem mint megfellebbezhetetlen döntvénytár vagy legfelsőbb fórum szerepelt és szerepel a zsidóságban, hanem mint megszokott és jól kezelhető kézikönyv, mely ma már egész enciklopédiává nőtte ki magát. Ha ma valaki azt mondja bármely irányt követő zsidóságról, hogy az „a Sulchan Áruch alapján áll”, vagy egyáltalán nem, vagy rosszul ismeri ennek a munkának szerkezetét és jellegét, vagy a legenyhébb esetben, felületes frázist mond. Mert hogy állhat valaki egy olyan gyűjtőmunka alapjára, mely több mint 50 szerzőnek különböző műveit, felfogásait és gyakorlati döntéseit tartalmazza, hiszen az egy hatalmas encyclopedia, egy egész könyvtár. Ez nem egységes alap, melyen valaki is állhatna.

Tessék megfigyelni a rabbit, midőn egy fontos kérdés eldöntése előtt áll. Előveszi a Sulchan Árucht; ez nem elég neki. Hozzáveszi a Rámbámt, a Rift a Talmudnak különböző köteteit. Felkavarja az egész könyvtárát. Kisül hogy a végleges megoldáshoz még egy csomó könyv hiányzik, mely neki nincs is meg, és kollegákhoz fordul. Azután jön csak a döntés. Erre a lelkismeretes és tudós rabbira könnyen rá lehet sütni, bár képtelenségnek látszik, hogy nem áll a Sulchan Áruch alapján. És meglehet, hogy tényleg nem áll rajta, minden konzervatizmusa dacára. 0 esetleg a Rámbám vagy a Ríf szerint döntött.

A SULCHAN ÁRUCH ÉS A MAGYAR ZSIDÓSÁG.

Eddig csak nagy általánosságban és elméleti alapon szóltunk a Sulchan Áruchról. Most jön az a rész, mely bennünket, magyar zsidókat érdekel. Elvégre nem lehet a nagyközönséget a szaktudósok harcaiba belevinni, de miután közénk dobták csóva gyanánt a Sulchan Áruch jel-

szavát, világosságot kellett deríteni az egyes idevágó fogalmakra. Most már csak a bennünket közelebről érdeklő aktuális élet szembeállítását a Sulchan Áruchoz adjuk, még pedig oly nagy vonásokban, hogy számunkra elegendő lesz, ha az eredeti és tulajdonképi Sulchan Arucht vesszük alapul, mely a mindnyájunk által ismert r. József Káro és r. Mózes Isszerlesz nevéhez fűződik. Csak a valóságos élet legfőbb mozzanatait választjuk ki, melyeknek elbírálásánál az élesebb distinkciók és a tüzetesebb forrásösszehasonlítások mellőzhetőek. Következzenek a szembeállítások a Sulchan Áruchoz részben szerint.

I. SULCHAN ARUCH ÓRACH CHÁJJIM.

Ebből a részből két főcímet kívánok csak kiemelni, először az istentisztelet rendjét és tartalmát, továbbá a szombat és ünnepnap szentségét. Az előbbire nézve legyen elég utalnom arra hogy Magyarországon nem létezik „orthodox” és „neológ” imakönyv. Tessék két különböző irányú hitközség templomaiban összegyűjteni egy pár imakönyvet, és merem állítani, hogy nem lesz különbség köztük. Szándékosan hangsúlyozom több imakönyvnek az összehasonlítását, mert aki kákán csomót keres, szememre vetheti, hogy hiszen vannak kisebb és nagyobb, vékonyabb és vastagabb imakönyvek. Vannak imakönyvek, amelyekben a szelichák, az egyes nevezetesebb szombatokra vonatkozó piutok, a zsoltárok és a maamodósz című piecek hiányzanak. Hátha „mi” a vastagabb sziddur alapján állunk? Ezért mondom, ha átlag megvizsgáljuk az imakönyveket, valamennyi közkeletű kiadás képviselve van valamennyi templomban. Különben egyik kiadás sem ütközik a Sulchan Áruchoz határozományaiba. Sőt még a pesti izr. hitközség némely templomában meghonosodott rövidebb machzor-kiadás sem ütközik a Sulchan Áruchoz. A rövidítést némely esetben maga a Sulchan Áruchoz javasolja, v. ö. e. DCXX-ik szakaszt, mely azt ajánlja, hogy a Jom-kipur sachrisz imájának piutjait és szelichotjait rövidítsék, hogy még a délelőtt folyamán lehessen a muszaft megkezdeni. A piut mondására nézve különben sincsenek a Sul-

chan Aruchban kötelező szabványok, hanem az egyes községek szokásaira bízhatnak. Káro József inkább még megszorítólag nyilatkozik, a mennyiben megtiltja, hogy a fontosabb imákat piutokkal megszakítsák. U. o. LXVIII-dik sz.

Természetesen csak az imarendről és az imakönyv holt betűiről adhatunk itt számot. Ebből azonban magára a zsidóság viszonyára a templomhoz és imakönyvhöz még nem következik semmi. A Sulchan Áruch nem elégszik meg a puszta elmélettel, hanem követeli a gyakorlatot is. A ki pl. nem rak tefillint, az a XXXVII-dik sz. 1 §-a értelmében elpártolt rossz zsidó. Ilyen elpártolt zsidó mindkét párton található kisebb-nagyobb százalékban, talán hitközségi díszes állásokban is.

A legsúlyosabb rész a szombat és ünnepnap szünetének betartása, mely tudvalevőleg szintén nem kizárólag a haladó zsidóság gyenge oldalához tartozik. Hiszen nem nehéz konzervatívnak minősített hitközségekben is szombaton nyitott üzleteket felfedezni. És itt vezérszerepet vívő községekre is lehet rámutatni, mint a milyenek pl. Pozsony és Nagyvárad. Lehet, hogy a statisztikai mérlegben a haladóké a nagyobb arányszám. Hogy mit jelent a Sulchan Áruch értelmében a szombatnak nyilvános megszegése, arra csak egy kis paragrafust akarok idézni. Az I. rész CCCLXXXV-dik szakaszának 3 §-a azt mondja, hogy az a zsidó, aki bálványt imád, vagy aki a szombatot nyilvánosan megszegi, ha mindjárt csak olyan tilalmat hágna is át, mely nem bibliai, csak rabbinikus jellegű, az ilyen ember olyannak tekintendő mint a bálványimádó. Ez a szakasz ismétlődik a II. rész. II. szakaszának 5 §-ában, mely három rendbeli vétkeket állít egy sorba: a bálványimádót, a szombat megszegőjét és azt, aki az egész tórát szegi meg az előbbi két vétek kivételével. Mindháromról ki van mondva, hogy minden tekintetben bálványimádóknak veendő. Hogy mit jelent a bálványimádó, azt itt külön nem kell fejtegetni. Büntetése a legsúlyosabb, a halál. Vallási vonatkozásokban minden téren nem-zsidónak tekintendő.

E résznek többi fejezeteit nincsen szükségünk a mi szempontunkból tovább taglalni. Már csak azon egyszerű

okból sem, mert betartásuk ellenőrizhetetlen. Nincsen módunkban megállapítani azt, hogy a reggeli felkelésnél, öltözködésnél, a testi szükséglet végzésénél, étkezésnél, lefekvésnél, aggasztó álomlátásból származó böjtnél, és az élet sok egyéb mindennapi vonatkozásában ki áll a Sulchan Aruch alapján és ki nem.

II. SULCHAN ÁRUCH JÓRE DÉA.

A Sulchan Áruch Jóre Déa a mai községi élet szempontjából talán a legnagyobb aktualitással bír. Itt van szabályozva a rituális vágatás és a kóserhus előállítása, továbbá a zsidó konyha, a rituális ételeket és italokat meghatározó szabályok összefoglalása. Ezzel összefügg a metsző és a zsidó mészárszék kérdése. Az általános megjegyezni való minderre az, hogy a rabbi és a sakter mindkét párton a tradíció és a Sulchan Áruch alapján jár el. Ha azonban a gyakorlati életben azt tapasztaljuk, hogy a „hithűséget” hangoztató párt magának arrogálja a kóser-ságot és monopolizálni kíván e téren mindent, úgy ez a buzgó agresszivitás semmi esetre sem alapszik a Sulchan Áruchon. Inkább a tájékozatlan nagy közönség jóhiszeműségén épült élelmességnek a benyomását teszi, mert tagadhatatlan, hogy az egyedárusításért folyó küzdelmeknek megvan anyagi aequivalentiájuk is. Ebből a szempontból könnyebben magyarázható az a kíméletlen izgatás is, mellyel a hadakozó párt harcol a haladók ellen. Harcol körömszakadtáig a Sulchan Áruch cégére alatt a hechser monopóliumáért, És megállapíthatjuk, hogy minden reklámnál ügyesebben belecsempészte már eddig is a haladók jelentékeny részének köztudatába azt a képtelenséget, hogy a mely község nincsen az „orthodox iroda” anyakönyvébe bevezetve, az nem képes kóserhust előállítani. A származásra és vallási felfogásra nézve teljesen idegen Szamaritanusokban meg tudott a Talmud bízni kóserhus tekintetében, csak a haladó zsidóságot bélyegzi meg saját testvére, azzal, hogy az általa előállított hus minden rituális elővígyázata mellett is tréfli.

V. ö. Chullin 6 a. Csak a mióta r. Méir megállapította,

hogy a Szamaritánusok a Garizim hegyén galamb-féle bálványt imádnak, bálványimádóknak bélyegezte őket. De azelőtt megbíztak bennük.

A miről eddig szóltunk, az a rabbira és metszőre vonatkozik. Azok lelkiismeretesen és személyes felelősségük egész súlyával tartják fenn a kóserság intézményét. Más kérdés az, hogy maga a nagy közönség hogy viszonylik ebben a pontban a Sulchán Áruchoz. Az egyesülés mozgalmával foglalkozó bizottságok és elnökségeik elég tájékozottsággal bírnak e téren, semhogy szükségük volna arra, hogy soraim nyomán állapítsák meg a zsidóságnak azt a százalékát, mely nem veszi igénybe sem a saktert, sem a kóser háztartást. Pedig ez szintén súlyos vallási kihágást képez. Nem tartom érdektelennek tisztán a tilalom jellemzésére egy igen nevezetes magyar konzervatív rabbi, r, Mózes Pollák néhai bonyhádi rabbi, egyik szentírásmagyarázatát ide iktatni.

Mózes II. k. XXII. fej. 30. versében olvassuk: „Szent emberek legyetek nekem; a mezőn széttéptnek húsát ne egyétek, a kutyának vessétek azt.” Szerinte a szent emberek alatt a chevra-kadisát kell érteni. A mit pedig a kutyának kell odavetni, az nem a széttéptt állatnak a húsa, hanem annak az embernek a holt teste, ki ilyen tiltott hús élvezetének a bűnébe esik. A versnek az értelme nézete szerint tehát az, hogy a chevra kadisának az ilyen bűnbe esett emberekkel nem szabad foglalkoznia. Hivatkozik pedig egy döntésre, mely egyes decizorokban tényleg található, és körülbelül így hangzik: az a mészáros, aki tréfli húst kóserhusnak ad el és meghalt, mielőtt vezekelne, azzal a chevra kadisának nem szabad foglalkoznia A kutyákat, melyek széttéptik húsát és felnyalják véré, nem szabad elkergetni.

Ez a sajátyszerű exegézis és a hozzátartozó decizió ki van nyomtatva Vájdábbér Móse c. munkában Exodus 33a. V. ő. r. Áser (RO”S) kódexét Chullin VII. fej. 16 pont jegyzetét és a párhuzamos forrásokat. Nem fűzök ehhez semmi elmélkedést. A magam részéről tudom, hogy egy régi kódex elszigetelt jegyzetét történelmi alapon kell megmagyarázni, és nem szabad a középkornak minden adalékát aktuálisnak beállítani a huszadik századba. De miután oly

mozgalom indult meg, mely különösen abban véli az egyesítés kulcsát megtalálni, hogy a haladó zsidóságot előbbi korszakokba visszatojja, nem tarthat egy futólagos szempillantás az elmohosodott régi időkbe, A restitútióból még nagy problémák és konsekuensiák nyílnak a nagy közönség számára is.

De menjünk tovább. A Jóre Déa LXI. sz. mely 33 §-ból áll, úgyszintén az egész CCCXXXIII. sz. teljesen eltűnt a mai gyakorlatból valamennyi pártárnyalatnál egyaránt. Levágott szarvasmarhából nem adnak ma papi-adományokat. A közönség ezt nem is ismeri. Pedig hát a Sulchan Áruchban benne van és a Chászám Szófér még gyakorolta is (V. ö. Ch. Sz. rezponzumait a Jóre Déához 301. sz), tehát nincsenek revokálva, de azért már nem léteznek a mai zsidóságban.

A CLIX-CLXXVII sz.-ok a kamat tilalmával foglalkoznak. Hitrokontól semmiféle kamatot elfogadni nem szabad úgyszintén nem szabad adni kamatot. Nem létezik oly alacsony százalék, mely megengedhető volna. 2% vagy 12% egészen mindegy a tilalom szempontjából. A ki az ellen vét, az a CLX-ik sz. 2 §-a értelmében olyan, mintha letagadta volna Izrael Istenét. A ki egy kicsit széjjelnéz az élet nagy piacán, a konzervatívek táborát, sőt vezéreiket sem véve ki, az nagyon sok hittestvére ki tudja mutatni, még pedig a Sulchan Áruch alapján, hogy istentagadó.

Említenem kell még a CCCXXXIV. sz.-t, mely 48 §-ból áll. Ez a sz. a nidduj és chérem szabványait tartalmazza, mely megfelel az infámiának és kiközösítésnek. Ennek a szabályozása oly szigorúsággal van formulázva, hoáv a mai zsidóságnak 7m részére a legnagyobb könnyűséggel ráhúzható ez a büntetés. Csak az országos törvények tették lehetetlenné ennek a súlyos büntetésnek gyakorlati keresztülvitelét.

Hogy mennyire nem él a Sulchan Áruchnak némely szakasza, arra még a CCXCIII-ik sz. is nyújt eklatáns példát. Kinek jut ma eszébe, akármely irányhoz tartozzék is, hogy az új árpatermésből készült sört nem szabad Peszach utánig inni?

III. SULCHAN ÁRUCH EBEN HAEZER.

A Sulchan Áruch III. része a családjoggal foglalko-

zik. A mi a szorosabb értelemben vett jogi vonatkozásokat illeti, abban a Sulchan Áruchnak semmi befolyása sincs a hívekre, pártáryalatra való különbség nélkül. A hitvesek vagyoni jogi kérdéseit nem a rabbinátus szabályozza, hanem az illetékes világi bíróság elé viszik. Nem a dájannal hanem az ügyvéddel tanácskoznak. Ismerek kivételeket is, de azok épen kivételek és a párt nagyságához képest nem jöhetnek tekintetbe.

A mi azonban még ma is a rabbi kezében van, az a rituális házasságkötés és annak felbontása. Mindkét funkcióhoz úgy foghat a rabbi, ha azok a polgári hatóságnál, illetőleg bíróságnál rendbejöttek. Itt is a gyakorlat a rabbi részéről, tekintet nélkül arra, hogy milyen árnyalathoz tartozik, szigorúan a zsidó hagyomány és a Sulchan Árucho alapján megy végbe. Nem foghatja rá a legszélsőségesebb irányzatú rabbi sem a legműveltebb haladó kartársára, hogy házasságkötése, illetőleg felbontása érvénytelen volna a Sulchan Árucho értelmében,

Vannak azonban ebben a kötetben a nemi élet tisztaságát célzó szabályok között oly szigorítások, melyek ma nagyobb részben teljesen kivesztek a gyakorlati életből. Mindjárt az I. sz. 3 §-a előírja, hogy aki már 20 éves múlt és nem akar házasodni, azt a zsidó hatóság (bész din) tartozik kényszeríteni a házasságra. A krakkói r. Mózes Isszerlesz a kényszer alkalmazását ez időben mellőzendőnek mondja, de a tilalom mint olyan nem veszít vallástörvényi jellegéből semmit. – Csunya és helytelen eljárásnak minősítetik, ha valaki nővérét vagy nagynénjét megcsokolja, ha mindjárt nyilvánvaló is, hogy csak a közeli rokonság köteléke váltja ki ezt a bensőbb érintkezési formát. U. o. XXL sz. 7. §.

Garszon ember a XXII. sz. 2. §-a értelmében nem tarthat szolgálot vagy házvezetőnőt.

Aktuálisabb paragrafust vélek a következőkben a nagyközönség szives figyelmébe ajánlani. A XXII. sz. 20. §-a értelmében a tanítónak házas embernek kell lennie. Ha nem az, akkor nem szabad működni. Tanítónőnek egyáltalán nincsen helye az iskolában, akár hajadon, akár férjezett.

Van még e kötetben számos más szabály is, melyet nem találunk a mai gyakorlatban képviselve. De miután a házassági és nemi élet szabályozásáról van szó, nem bocsátkozhatom a részletezésekbe.

IV. SULCHAN ÁRUCH CHOSEN MISPAT.

Nézzük végre a Sulchan Aruchnak IV. részét. Erre a 427 törvényszakaszra egyszerre kimondhatjuk, hogy a gyakorlati életben teljesen megszűntek létezni. Itt tehát nem egy apró kis paragrafusról, vagy akár egy egész szakaszról, hanem kötelekről van szó, melyekről a mai zsidóság nem vesz tudomást. Szinte eltűnt a köztudatból, hogy a Sulchan Aruch alapján állónak magánjogi ügyekben nem a világi bírósághoz, hanem a rabbihoz kell jogorvoslásért folyamodnia; hogy a zsidók közötti ügyleteket és pereket egy bész-dinre (rabbikollégiumra) és nem a polgári hatóságokra kell bízni. Kinek jut ma eszébe, hogy aki ez ellen vét, az a Sulchan Aruch szerint gonosz ember és olybá tekinthető, mintha Mózes tanát meggyalázná és kezét emelné ellene. Ide írom a nagyobb pontosság kedvéért a XXVI, sz. 1. §-t. Nem szabad ítélkezni nem-zsidó törvényszék előtt, még olyan esetben sem, midőn az ítélet egybevág a zsidó törvénnyel, még abban az esetben sem, midőn mindkét fél megegyezett abban, hogy nem-zsidó törvényszék elé viszik ügyüket. Aki pedig ez ellen vét, az gonosz ember, és olyan, mintha meggyalázná Mózes tanát és kezét emelné ellene,

R. Mózes Isszerlesz, kinek döntéseire a magyar zsidóság nagyobb súlyt helyez mint a tulajdonképeni Sulchan Aruchra, hozzáteszi: hogy ilyen embert niddujjal és chéremmel kell sújtani, ami, mint említettem, az infámiát és kiközösítést jelenti. Még az is, aki a nem zsidó hatóságot csak arra használja fel, hogy ellenfelét a zsidó rabbinusnál való megjelenésre bírja, megérdemli, hogy pellengére állítsák. Gondoljatok csak édes testvéreim a különböző hatóságok előtt folyamatban levő orthodox perekre rabbikkal, rabbik ellen, rabbik érdekében, sőt szigorú vallási ügyekben és döntések el, hogy az illetők a Sulchan Áruch alapján állva cselekszik-e mindezt.

Nincsen még egy évszázada annak, hogy a zsidónak jogi életét a rabbi szabályozta különbség nélkül arra, hogy garasokról vagy ezresekről, bagatelleljárásról vagy földbirtokról volt szó. De talán még egy félszázad sem múlt el, hogy ilyen gyakorlat, ha nem is általánosan, de mégis elég sűrűn fordult elő az életben. Ma az ilyen esetek még a konzervatíveknél is oly ritkák, hogy mint pártjellemező vonások nem is jöhetnek figyelembe.

Ki gondol ma arra, hogy a hetedik vagy semitta év elévülési terminust képez és csak Hillel által behozott prosbul nevű okirat által tarthatja meg az adósságlevél érvényét? Pedig ez a Sulchan Áruchban kodifikálva van (LXVII). A prágai zsinagógában még 1804-ben kihirdették a templomban, hogy mikor lesz a semitta-év. V. ö. r. E. Flekelesz Tesubah Meahabah c. rezponzumgyűjteményét, I. 72. Ez az egész törvény mintegy magától tűnt el és nem reklamálja ma senki, még a legszélsőbb konzervatív elem sem.

Még csak egy pontra szeretnénk felhívni a nagyközönség figyelmét A XXXIV. sz. foglalkozik azzal, hogy kiket kell disqualifikálni a tanuságtételre. Főszabály, hogy aki egy vallásos tilalmat áthág, alkalmatlanná válik a tanulásra. Nos, felülés, statisztika, mellett is könnyen megállapítható, hogy a mai zsidóságnak $\frac{9}{10}$ -edrésze, de talán még több, nem lenné használható tanúnak.

AZ ÖSSZEHASONLÍTÁS EREDMÉNYE.

A mai gyakorlat összehasonlítása a Sulchan Áruchal a következő eredményre vezet: Az egész magyar zsidóság, pártra való tekintet nélkül, másképp él, másképp cselekszik, másképp rendezte be egész magán- és közéletét, mint a hogy azt a Sulchan Áruch megparancsolta. Ez megdönthetetlen igazság, melyet ügyes beszéddel vagy taktikai fogásokkal eltüntetni nem lehet. De ha ez igaz, akkor a magyar zsidóság nem áll a Sulchan Áruch alapján. Az egész zsidóság mondom, tehát a konzervatív párt sem áll ezen az alapon. Hogy e tábor harcias irányzatának tulhangozó bizalmi férfiai éppen a Sulchan Áruch jelszavát

írták zászlajukra, az egy kis anachronizmus, egy évszám-nak összetévesztése. Az a konzervatizmus, mely vagy két emberöltővel előbb élt, nem az observantiák szigorúságát hagyta örökbe az új nemzedéknek, hanem az árnyékában megizmosodott viszályhíntők éles, kíméletlen hangját. Hogy ez a hang még tud némi hatást gyakorolni a tájékozatlan tömegekre, az is csodás játéka a mozgalmas múlt végső rezgéseinek. Reminiscentia egybekapcsolva a tájékozatlansággal. Aggressív pártörzök és szereprevágyók sablonszerűen azzal támadnak rá a haladó zsidóságra, hogy nem áll a Sulchan Aruch alapján. Ez kiinduló pontnak igen biztató, mert a vád igaz és a köztudat elhiszi. A tulbátor támadás és a pártját ritkító provokatív magatartás oly szédítő hatással van a tömegre, hogy a haladó zsidóság a suggestió hatása alatt nemcsak azt hiszi el, hogy nem áll a Sulchan Aruch alapján, hanem azt is, hogy a másik párt egészen biztosan rajta áll. Pedig csak nyílt szemmel kell visszatekinteni, és önkéntelenül is észrevehető, hogy ime a bátor támadók, s csak a Sulchan Aruch cimlapján állanak, csak harci izzónak használják.

Rendeztetni-e Magyarország konzervatív pártja magánjogi ügyeit a rabbikollégiummal? Nem viszi-e pereit a világi bíróságokhoz? Elengedi-e a semittei-évben adósságait? Vagy törődik-e azzal, hogy pozhout adasson magának a rabbinátusnál? Nem vesz-e, vagy nem ad-e kamatot minden üzletrészesedési ürügy nélkül? Nem választ-e népvagy ezekkel párhuzamos héber iskoláiban nőtlen embert vagy női tanerőt? Sújtja-e a vétkezőket miámiával és kiközösítéssel, vagy ha ez az állami törvények miatt lehetetlen, kizárja-e ezeket hitközségéből? Kizárja-e magából azokat, kik a szombatot nyilván megszegik, és tartja-e magát ahhoz a szabályhoz, hogy bálványimádóknak tekintendők minden rituális vonatkozásban? Diszqualifikálnak-e egyáltalán vallási kihágások, bármely természetűek is legyenek azok, arra, hogy elkövetőjük ne lehessen a hitközség feje és vezető elnöke? Nem kimeríteni kívánom ezt a szinte kimeríthetetlen kérdést, de néhány sugarat kellett vetíteni arra a homályra, melyben a szeparatizmus hősei és a szakadás agitátorai dolgoznak.

A MAI ZSIDÓSÁG ALAPJA.

A mai zsidóságnak vallási élete úgy a mint az előtünk külsőleg megnyilatkozik, kettős alapon nyugszik. Az első alap a tóra, a zsidó tan a maga egészében. Ide tartozik a szentírás, a talmud és a rabbinikus irodalom, A rabbinikus irodalomban bennfoglaltatik természetesen a Sulchan Áruch is, melynek kiválósága abban rejlik, hogy a gyakorlati szakemberek között a legelterjedtebb kézi' könyv és neve oly ismertté vált a nagyközönség köreiben is, hogy a vallástörvényt általában Sulchan Aruchnak nevezi, – A második alap a Történet, A kulturális és szociális élet alakulata. Nem lehet feladat, nem is lehet cél, hogy szabályokat és mihez tartást állapítsak meg a mindenkori zsidóság számára, hogy miként helyezkedjék el a folyton változó történelmi keretekben. Az évezredek betöltő és az egész világot szünet nélkül alakító és megváltoztató társadalmi és kulturális harcok nagy hatásaira úgy is csak visszafelé lehet helyes szabályokat csinálni. Hallgasson tehát az elmélet és beszéljenek a tények, A tények pedig azt mondják, hogy a zsidóság két alapon áll, a Tórán és a történeten, A Tórából hitét és etikáját, egész életének eszmei tartalmát meríti; külső megnyilatkozásában pedig annyit tart meg, vagy törekszik megtartani és olyképpen juttatja azt kifejezésre gyakorlatilag a mennyit és a miképpen a történet lehetővé és keresztülvihetővé teszi. Ez nem vélemény vagy indítvány, hanem a tények konstatálása. így volt ez a múltban, így van ez a jelenben is. A Tóra mindig egy és ugyanaz, de a történet folyton változik hely és idő szerint. Ebből következik, hogy a föld kerekiségén elszórt és évezredek átélő zsidóság egy Tóra alapján állva mégis annyira különbözik, hogy egyik korszak zsidósága nem ismer rá a másikra. Innen főképpen a differenciálódás egy időn belül is, a helyek, a hagyományok és kulturhatások különfélesége szerint, A történelmileg disciplinait szem nem kétféle, hanem több mint tízféle zsidóságot lát. De látja azt is, hogy mind egy közös ősi alapon áll, csak a történelmi, társadalmi és kulturális körülmények különböznek. Hittestvérek vagyunk mind egy közös

hitbeli alapon, melynek Tóra a neve, de vannak, mint ez testvérek közt is található, individuális differenciálódásaink. Nem egy helyen lakunk, nem egy helyről jöttünk, nincsen oly egyöntetű multunk és jelenünk, nincsenek oly egyforma kulturális és szociális életviszonyaink, hogy speciális vallási életünk egy sablonba volna szorítható. És a célbavett egyesülésnek sem lehet ilyen programja. Egy pillantás a jelen viszonyokra kijózanít abból a balhiedelemből. Követnek-e egységes gyakorlatot azok a községek, melyek egy pártírodában vannak bekönyvelve? Követnek-e egyenlő gyakorlatot azok, kik egyazon hitközségnek a tagjai? Van-e több logika abban, hogy Munkács és Rimaszombat egy szervezetbe való, mint abban, hogy Rimaszombat és Szegszárd vagy Székesfejérvár is egy szervezetbe tartozzék. Azok a bizalmi férfiak, kik oly differenciális vallásállapotokat tűrnek meg szakszervezetük kebelében, mint a milyenek Munkács és Rimaszombat között vannak, megtűrhetik a kisebb különféleéseket is.

Sőt a szervezés alapeszméje kell hogy legyen a különféleségnek teljes respektálása és intézményesen biztosítandó védelme. Az egyes hitközségek nemcsak negatívumokban különböznek egymástól, hanem vannak pozitív intézményekben vagy szokásokban kifejezett ismertető jeleik is. És minden községnek drága és becses a maga hagyománya és a maga életberendezése.

Éppen azért nagy óvatosságra van szüksége a haladó zsidóságnak, midőn az egységes autonómia eszméjének valóra váltását tűzi ki célul. Az első és legfontosabb teendője, hogy ne írasson zászlajára olyan jelszavakat, melyek mögött nincsen reális valóság. Ne vívjon a nagyközönség, nevezze magát akár orthodoxnak akár kongresszusinak szélmalomharcot a Sulchan Áruch címén mikor egész élete ellentmond a Sulchan Áruchnak. Az a legtermészetesebb követelmény, hogy olyasmiben ne döntsön, a minek megtartására nem vállalkozhatik, és a minek végrehajtását nem hajlandó megengedni, nevezze magát akár orthodoxnak akár kongresszusinak. Kinek a számára akarják önök a Sulchan Arucht megszavazni? Saját személyük számára bizonyára nem. Ennek a reális élet ellentmond. Talán a rabbi szá-

mára? Hajlandók önök oly hatalmat letenni a rabbi kezébe, mely feljogosítja őt fenntartani és érvényesíteni a Sulchan Árucl szabványait önökkel szemben? Meg akarják-e önök engedni a rabbinak azt, hogy végrehajtsa a Sulchan Árucl határozatait az elnökkel esetleg az egész elöljárósággal szemben és kilökje a hitközségből, mert bálványimádók (nyitva tartják üzletüket), vagy istentagadók (elég kimutatni, hogy kamatot vesznek a hetter iszka című üzletrészesedési irat nélkül)? Nem uraim! Önök nem tartják be a Sulchan Áruclt és nem is vállalhatják azt, hogy a rabbi érvényesítse híveivel szemben. A Sulchan Áruclnak nemcsak címlapja, de több ezer paragrafusa is van, közöttük sok száz olyan, melyeket ma a legezárkóztabbak és a legkonzervatívabbak sem tarthatnak be. A konzervatívok olyképen azt a könnyebb oldalról hangsúlyozott szándékot, hogy a Sulchan Árucl szabványai alapjára helyezkednek, őszintének nem tekinthetik, hiszen ők a legjobban tudják, hogy maguk sem állnak a Sulchan Áruclon. Hogy higyjék ezt el a haladókról? De hiszen ez a jelszó a legkonzervatívabbak szempontjából sem igazolható. Mert ott is, ahol a zsidóság legerősebb vallási aktivitásában nyilatkozik meg, ott is az egész szóbeli és hagyományos tan képezi hitéletének az alapját és nem kizárólagosan a Sulchan Árucl. A gyakorlati élet fölvet a jelenben, de felvetett számtalanszor a múltban is oly kérdéseket, melyeket a rabbi nem volt képes tisztán a Sulchan Árucl alapján megoldani. És valóbrn a vallásos kérdések megoldásánál mindig az egész talmudi és rabbinikus irodalmat kell szem előtt tartani. A zsidóság nemcsak negatív vonatkozásokban nem áll a Sulchan Árucl alapján, hanem pozitív vallási élete sem kizárólag a Sulchan Áruclon, hanem az egész Tóran, az egész vallástörvényi irodalmán épül fel. Azokra nézve pedig, kik az egységes autonómiáért harcolnak a legfontosabb ennek a ténynek tudatos figyelemmel tartása. Hiszen az egységes autonómiának az alapja az egységes zsidóság eszméje, a mi azon a sarkalatos igazságon alapszik, hogy csak egy zsidó vallás létezik. Ez az igazság pedig nincsen kötve sem helyhez, sem időponthoz. A ki egész exkluzivitással

csak a Sulchan Árucht állítja oda mint a zsidóság egyedüli alapját, az egy 300 éves zsidóságot vall. Mit csinál őt azzal a 3000 évi zsidósággal mely Káro Józsefet megelőzte? Mit csinál ő az egész Tórával, az egész talmuddal és rabbinikus irodalommal, mely már a Sulchan Aruch előtt teljesen be volt fejezve? Ilyen absurdumba esnünk nem szabad. Mi az egész 3000 éves zsidóságot minden történelmi alakulataival, minden szellemi és etikai javaival magunkénak valljuk. Harminc évszázadnak megszámlálhatlan küzdelmeink és viharain át a zsidó élet különböző képeinek és típusainak végeláthatatlan sorozata vonul el szemünk előtt, és mi e csodás különféleségben, e nagystílusú változatokban őseinkre ismerünk, kik mind egy hitet vallottak, egy Istent imádtak. Bennünket tehát nem téveszthetnek meg a szakadásnak ama buzgó prófétái, kik Kórachnak jelszavával izgatnak, hogy az ő gyülekezetük csupa szent (Ki kol hoédo kullom kedósim) és a rajtok kívül lévő egész Izrael, a túlnyomó többség már nem nevezhető zsidónak, így csak agitátorok és érdekelt pártvezérek beszélnek. A zsidó nép másképp gondolkozik. Az autonómia a közönséget és az össz-zsidóságot akarja szolgálni. Erőt és szabadságot akar kivívni nekünk. Ez pedig minden kicsinyes pártérdeken felül áll, sőt nem is vallási kérdés.

Merőben megtévesztő az az agitáció, mintha a haladók részéről egyoldalú szempontok keresnének e mögött kielégítést.

Az autonómia nem speciális szüksége éppen a haladó zsidóságnak mint pártnak, hanem fontos érdeke az ország egész zsidóságának egyaránt Oly korszakban élünk melynek harcterén a küzdő erők nem individuális pályákban, hanem hatalmas komplexumok összehatása gyanánt lépnek fel. Ilyen nagyarányú erőkomplexumok közt kell elhelyezkednie a magyar zsidóságnak is. Életfeltételeit, jogait és érdekeit úgy védheti meg legbiztosabban, ha mint centrális erő tud kifelé hatni. Egy zsidót nem vesznek számba, lenézik, mert gyenge. De egy szervezett zsidóságot respektálnak és tisztelnek már a nagy tömeg súlyának vonzó erejénél fogva is.

Ha mi azzal a nyílt és őszinte programmal lépünk a

zsidóság elé, hogy szervezkedésünket a közös érdekek istápolására kívánjuk alapozni; lelkiismereti kényszert nem engedünk alkalmazni sem magunkon sem másokon; minden község egy teljes egészet képez a maga vallási berendezkedése tekintetében: akkor ezt a magyar zsidóság melegen fogja üdvözölni és a lelkiismeretes fáradozás gyümölcse nem fog elmaradni. Az emberi természetnek azon örök törvényére mindig számítani lehet, hogy a mi hasznos és jó, azt diadalra lehet juttatni. A fődolog már most csak az, hogy olyat nyújtsunk, a mi tényleg hasznos és jó, másodszor pedig, hogy iparkodjunk a közönséget arról meg is győzni.

A VALLÁSI INSTITÚCIÓK.

A pártharcosok a legújabb időben megérezték azt, hogy a Sulchan Aruchnál újabb szerkezetű ágyút kell a sáncokba helyezni a haladók egységesítő törekvései elé. Ilyen újabb fegyvert véltek találni az intéciók fogalmában. Többször hangzott felénk, hogy a magánember élete lehet akármilyen, az a párt jellegére nézve nem is döntő, de döntők az intéciók. Ennek az újabb szerkezetnek két nagy hibája van. Először nem igaz az, hogy a Sulchan Áruch alapján állva, nem az egyes emberek hanem az intéciók képezik a zsidóság fő alapját, intéciókat in abstracto nem is ismer a Sulchan Áruch. A mi intéció egyáltalán létezik, az mind csak az egyes emberek vallási szükségletének a kielégítésére szolgál. Az intéció csak annyiban bír fontossággal, a mennyiben gyakorlati célt szolgál. Az emberek szükségükhöz képest csinálják az intéciókat. Ha kicsiny a község és nem tud templomot építeni, imádkozhatik közönséges házban is. Fenntarthatja a templomot esetleg egyes ember is. A fődolog, hogy imádkozzanak. Ha a hívek nem gyűlnek össze imára, akkor az intéció be lehet csukni. Nem az intéció csinálja a zsidóságot, hanem a zsidóság csinálja az intécióót. A második nagy hiba az a megtévesztő hirdetés, melyet a pártviszály konkolyhintői terjesztenek, hogy X vagy Y hitközség már nem is tekinthető zsidó hitközségnek,

mert intérciúi nem felelnék meg a Sulchan Áruchnak. Hogy maguk a hitköségi tagok nem felelnék meg a Sulchan Áruclt követelményeinek, az legújabbán már nem is oly nagy baj, de az intérciúók!

Nos, az intérciúók a magyarországi izr. hitköségekben sokkal jobb viszonyban vannak a Sulchan Aruchchal mint a hívek. Az intérciúókat nem kezdi ki annyira az idők vas foga mint az embereket, Különbén milyen intérciúókat gondolnak az urak. Hagyjuk az abstract kifejezést és menjünk át a reális tényekre. Menjünk át mindekelött a templomra.

ALMEMOR.

A templom berendezésének inkriminált pontja az almemor. A konzervatívok a középre teszik, a haladók nagyobbára nem tartják magukat a geometriai középpont-hoz. Feltolják. Furcsának látszik, de igaz, hogy a tulajdonképi Sulchan Aruchchal, vagyis Káró Józseffel éppen egybevág a haladók ebbeli intézkedése. Az almemornak középre helyezése az alexandriai bazilika-szerű templomnál említettik. Maimonidesz felveszi kódexében (Tefillah XI, 3§). Káró József, a Sulchan Áruclt szerzője megjegyzi hogy az almemornak elhelyezése tisztán csak stílus kérdés és semmi más. Helyesebbnek tartja, ha nem a középén van. Az ő idejében már nem volt egységes az almemor elhelyezése. Káró nem is kodifikálja az almemor szabályát a Sulchan Aruchban. Csak Isszeriesz veszi ismét fel egyik glosszájában (O, CH. CL, 4). Ehhez a glosszához ragaszkodik a támadó párt. A haladó párt teljesen egyetért ebben a pontban Káró Józseffel. Ha tehát Káró József, a Sulchan Áruclt szerzője a zsidósághoz tartozik, akkor a haladókat sem lehet kiközösíteni a zsidóságból decentralizált almemor ja miatt. Érdekes igazolást az elmondottakra nyújt az ellentábor szempontjából is a jó hírben álló konzervatív irányzatú pápai hitköség, melynek templomában az almemor szintén nem a középén van elhelyezve. Több mint 60 éve annak, hogy ezt megvitatták és napirendre tértek fölötte. R. Cevi Hirs Chájesz Minchath Kenáoht

ez. vitairatában, mely 1849-ben jelent meg, beszámol minderről, és végezetül megjegyzi, ha a feltolt almemorról meg lehet hallani a Tóra felolvasását, akkor nem kell aggályokat támasztani ellene. Ép oly érdekes, hogy a pesti izr. hitközség (congresszusi) több templomában az almemor a közepén áll.

ORGONA

De van ám némely templomban orgona is. Ez egy egész kis irodalmat teremtett. Több mint kilencven éve, hogy a tollharcz az orgona körül megindult, és a békés tárgyi megoldás helyett tömeghatásra alapozott jelszóvá fajult. Eredetileg e kérdést súlyosbította az is, hogy nem önnállóan és függetlenül került a harcvonalba, hanem harmadik helyre jutott más két kérdés kapcsán. Az ima tartalmának gyökeres megváltoztatása, a messiánikus részek kihagyása stb. képezte az első kérdést. A második kérdés az volt, hogy szabad-e nyilvános istentiszteletnél a héber nyelvet más nyelvel helyettesíteni. E két kérdés, mely lényegesen elüt az orgona problémájától, erősen befolyásolta az utóbbinak elbírálását. A magyar zsidóság szempontjából tisztán csak az orgonakérdés aktuális. Komoly és kielégítő megoldást csakis a zsidó vallástörvény forrásaiból kell meríteni. Tartózkodni kell minden pártpolitikai és polémikus motívumoktól.

Az orgonáról a Sulchan Áruchban egyáltalán nem esik szó. A kérdést tehát ott kell kezdeni, hogy szabad-e helyet adni a hangszerzenének a zsidó istentiszteletnél. A legősibb zsidó istentiszteletről mindenki tudja, hogy zenekísérettel ment végbe. Elég a zsoldárookra utalni, melyeknek nagy részénél még a kísérő hangszerek is meg vannak nevezve. A 150-dik zsoldárban épenséggel a következőket olvassuk: „Dicsérvétek harsona fuvásával, dicsérvétek lanttal és hárfával! Dicsérvétek dobbal és körtánccal! Dicsérvétek zeneszerekkel és fuvolával! Dicsérvétek hangzatos cimbalmokkal. Dicsérvétek riadásos cimbalmokkal!”

Az idézett zsoldárverseknek különben is van közvet-

len vonatkozásuk az orgona kérdéséhez. R. Mordecháj Benét, a híres nikolsburgi rabbi kiinduló pontja az orgona kérdésénél az, hogy található-e valahol a szentírásban. Ha található, akkor meg is engedhető. Rási szerint a „nébel” princípiumban megfelelne az orgonának. Ez a felfogás nem elég biztos. Mások szerint a „minim” és „ugab”-ban kell a mai orgonát keresni. Fejtegetése oda konkludál, hogy miután az exegézis bizonytalan, meginog ezzel a megengedhetőség alapja is. (Ele Dibré ha-Berith 19.). Mellesleg megjegyzendő, hogy a Talmud (Arachin 10 b – 11 a) oly szentélybeli hangszert írt le, melynek síprendszere lehetett és százféle hangot tudott adni. Magréfa a neve és az egész leírás szerint ez a hangszer tekinthető az orgona ősenek.

Más, szintén exegétikai kifogást talál a Chaszam Szófer, Szerinte az „ugab” az orgonát jelenti, de éppen ezt az egy hangszert nem engedték be szerinte a szentélybe, még pedig azért, mert az „agab” gyökből képezett ige szeretkezést jelent. Ez a jelentés kompromittálja az „ugab” főnevet is, és vele együtt természetesen a hangszert, vagyis újabb exegéták szerint az orgonát is. De ha nem volt a szentélyben, akkor nem lehet a mi templomainkban sem. U. o. 31. A mint előbb megjegyeztük, igenis, volt a szentélynek orgonája, de nem nevezték „ugab”-nak.

De hagyjuk a minden esetre problematikus exegéziseket és vegyük szemügyre magukat a tényeket. Megcáfolhatatlan történelmi adataink vannak arra, hogy úgy a kelet mint a nyugat zsidósága különböző helyen igénybe vette a hangszerzenét a templomban is. Hogy az ismétlést kikerüljük, majd csak a kérdés második részében utalunk a forrásokra, itt még csak azt az egyet említjük, hogy a mi speciálisan az orgonát illeti, hát az már vagy kétszáz évvel ezelőtt díszlett egy nagy és fényes múlttal bíró híres zsidó hitközség leghíresebb templomában, a mindenki által legalább névleg ismert prágai „Alt-neu” zsinagógában. Ezt a tényt kénytelenek voltak elismerni a támadó felek is. Próbálják is igazolni a régi Prágát, melyet semmikép nem lehetett exkommunikálni, hiszen ezzel a legnagyobb és leghíresebb „gáonokat” dobták volna ki a zsidóságból. R. Cevi Hirs Chájesz, kinek vitairata talán a legértelmesebb,

azzal a feltevéssel véli elhárítani a prágai zsidóitól a keresztény templomtól való kölcsönzés vádját, hogy az „Alt-neu” zsinagóga talán előbb fogadta be az orgonát mint az egyház. (Minchath Kenáóth 6b). Hasonló feltevés-sel mentegeti Prágát a Cerór háchájim ód. Hogy ezek a feltevések nem állják meg helyüket a történelem ítelt szé-ke előtt és nem vehetők komolyan a kérdés elbírálásánál, azt nem kell bővebben fejtegetni.

Fontosabb az a kérdés, hogy szabad-e szombaton és ünnepnapon orgonán játszani. A hangszeren való játszás önmagában nem képez szombat- vagy ünnepsértő munkát. A sófár fűvése, mondja a Talmud, „művészet” de nem „munka” rituális tekintetben (Sabbath II 7b, Rós Hasánáh 29b.) Ilyen felfogása van a Talmudnak és az egész rcbi-nikus irodalomnak minden más hangszerről is. De azért megtiltották a hangszeren való játszást tisztán elővigya-zatból, mert a játszás közben esetleg szükségessé válhatik a hangszer kija\ítása, ez pedig már tilos munkát képez, és a zenész könnyen megfélelkezhetik és áthághatja ezt a tilalmat. Ideírom a Rámbám szövegét, mely a legponto-sabban számol be erről. „Nem szabad a zenehangot hal-latni szombalon, akár hangszeren, mint pl. lanton vagy hárfán, akár más dolgon, sőt ujjal sem szabad taktussze-rűen ütni a padlóra vagy táblára stb., még pedig azért nem szabad, mert féltő, hogy ki fogja javítani a hangszer-t. Úgyszintén nem szabad a kezeket egymáshoz csapni stb. hogy ne jusson abba a kísértésbe, hogy szombaton kija-vítsa a hangszer-t. (Misné Tórah hilchoth sabbath XXIII. sz. 4-5§). Ugyanez található a Sulchan Aruchban is, de kissé rövidítve (Orach Chájjim CCCXXXIX. sz. 3§). R Mó-zes Isszerlesz megjegyzi erre: „Hogy most mégis megen-gedik maguknak a kezeket taktusszerűen összecsapni és táncolni, ennek két oka van, először, ez az abuzus el van terjedve, és a figyelmeztetés hatástalan maradna, tehát le-gyenek inkább szándéktalan mint szándékos vétkezők; másodsor, az egész aggály, hogy majd ezen a réven ki találnak javítani hangszereket szombaton, idejét múlta, mert mi nem vagyunk járatosak a hangszerek készítésé-ben (illetőleg azok kijavításában), Isszerlesz ez utóbbi

megokolását Tószafóthból meríti (Bécah 30a s. v. Tenan).

Mielőtt egy lépéssel tovább mennénk, állapítsuk meg még egyszer, hogy szombaton és ünnepponon a hangszeren való játszás azért van megtiltva, mert félő, hogy ez használat közben elromlik és a zenész ki fogja javítani. A játszás egymagában nem képez szombatszegő munkát.

Miután tehát a hangszerzene önmagában nem tilos, már évszázadokkal ezelőtt gondoskodtak arról, hogy lehetőségessé tegyék bizonyos alkalmakkor, mint pl. a mátkapár megörvendeztetésére, a zene élvezetét szombati napon. A Sulchan Áruch szerzőjének idősebb kortársa, r. Dávid ben Zimra (Radbaz), ki többek között tanító mestere volt r. Becálél Askenázinak, a Sitta Mekubbecsz szerzőjének és r. Izsák Luriának az újabb kabbalái rendszer és irány megteremtőjének, a következőképp nyilatkozik: „Szabály szerint szabad megbízni pénteken a nem-zsidót azzal, hogy eljőjön szombaton zenélni. Nem szabad ugyan nem-zsidóval pénteken sem úgy rendelkezni, hogy szombaton munkát végezzen, de ez a tilalom csak „munkára” vonatkozik, de nem olyan ténykedésre, mely tulajdonképen a zsidónak sincs megtiltva csak elővigyázatból. Vannak olyanok is, kik úgy vélekednek, hogy még szombaton is szabad megbízni a nem-zsidót, hogy zenéljen, nem kell tehát a súlyosbításokat itt fokozni . . . (Radbaz responzumai, IV. kötet 1202-dik szám, régi számozás szerint 132. sz., a varsói kiadásban a 80-dik lapon).

A Radbaz döntését követi a Sulchan Áruch kommentárja is, a Magén Ábrahám (Orach Chájjim CCCXXXII. sz. 3. p.).

A nem-zsidót tehát meg lehet bízni azzal, még pedig szombat előtt, hogy szombaton zenéljen. De lehet halachikus szempontból a kérdést tovább is fűzni. Ha igaz, hogy a zsidónak a játszás önmagában nem tilos, csak félő, hogy közben kijavítja a hangszert, mi volna a szabály akkor, ha a hangszer olyan természetű, hogy teljesen kizárja a szombat vagy ünnep megszegésének a lehetőségét? Ha a kijavításra vonatkozó aggály teljesen elesik, még a vitel tilalmának az áthágása is ki van zárva, mint

pl. a hatalmas szerkezetű, helyéből ki nem mozdítható, szilárdan épített orgona? Ha a toszafisták és a Sulchan Aruch ki tudják mondani bizonyos, a zenéhez hasonló, ütemes kézi mechanikára, melyet a misna azért tilt meg, hogy a hangszer-javítás eshetősége kikerültessek – ha mondom ilyen kézi mechanikára a toszafisták és a Sulchan Aruch ki tudják mondani a megengedhetőséget azzal a megokolással, hogy „mi nem vagyunk oly hozzáértők a hangszeres készítésében, tehát nem fogjuk ezen a réven megszegni a szombatot¹”: nem lehet-e ugyanígy érvelni az orgonáról? Az orgonának egész mechanizmusa és struktúrája kizárja a szombat megszegésének a lehetőségét. Ki van zárva, hogy helyről helyre vigyék mint a sófárt, de ki van zárva, hogy romlás esetén a zenész mindjárt helyben kijavítsa. Nem akarok e kis összefoglaló értekezésben végleges döntést adni, de érdemes e kérdéssel elfogulatlanul, higgadtan és tárgyilagosan foglalkozni, még pedig a Talmud és a Sulchan Aruch alapján.

Sajátságos fátuma az orgonának, hogy imponáló nagysága és hatalmas zenéje nagygyá és hatalmassá dagasztotta a körüle felmerült legkisebb aggályokat is. Ismerek egy kis hangszert, mely haláchikus szempontból némileg hasonlít az orgonához, de sokkal súlyosabb nálánál, mert zsebben hordható, tehát vallástörvényi szempontból nem kezelhető szombaton, akárcsak a sófár. De azért minden zeneileg képzett és karral működő kántor nagy úgynevezett „orthodox” községekben is használja szombaton és ünnepeken, és ezt a „hithű” civakodók még nem vették észre, vagy ha igen, hát csekélységnek tartották és a belterületi nyugalom érdekében szemet hunynak. Értem a kicsike A-sípot, melyet a karral dolgozó főkántor mindig megfúj, valahányszor énekbe fog. Ez a kis A-síp a Sulchan Áruch szempontjából súlyosabb elbírálás alá esik mint a hatalmas orgona, mert igaz ugyan, hogy a kántor nem fogja megigazítani mindjárt helyben, ha elromlik, de könnyen hordható, és van legalább olyan tilos a szombati napon mint a sófár.

De térjünk vissza a kérdés histórikumához.

A nagy vihar, melyet az orgona felidézett, inkább az akkori idők mozgalmas karakteréből eredt. Egy régi kor letűnése és egy újnak beköszöntése küzdelmek és vajúdasok nélkül nem szokott végbemenni. Az akkori vitairatok legjobban tükröztetik a felizgult kedélyek heves kitöréseit. Több bennük a szenvedély mint az argumentum.

A legélesebb vád az orgona ellen az volt, hogy új intézményt nem szabad belevinni a zsidó kultuszba. Ez mint idegen szokások utánzása eleve elutasítandó. A valóságban azonban ez az intézmény se nem új, se nem egészen idegen. Legyen szabad még megszólaltatnom egy férfiút, kinek századéves jubileumát egy évvel ezelőtt az egész zsidóság ünnepelte. Lőw Lipót egyik rendkívül tanulságos értekezésében mondja: „Az ének hangszerzenével való kísérete előfordult a talmudutáni korban úgy a keleti mint a nyugati zsinagógákban. A 12-dik századbéli zsidó utazó, a régensburgi Petachja talált a bagdadi zsinagógában hangszerzenét. A prágai „alt-neu“-zsinagógában megcsendült az orgona hangja már 160 évvel ezelőtt (ennek most már több mint 200 éve). A konzervatív Chájesz Hírs úgy akarja ezt igazolni, hogy akkor bizonyára még nem vette be az egyház az orgonát templomaiba. Csakhogy ez nem így van. Akkor az orgonának már ezeréves múltja volt Európában . . .”

A ki tehát a higgadt objektivitás szemüvegén keresztül nézi a zsidó templomban elhelyezett orgonát, annak nem kell okvetlenül átokra és a zsidóság testéből való eltávolításra gondolni. Azt a liberalizmust és türelmet, melyet a zsidóság 200 évvel ezelőtt tudott tanúsítani Prágával szemben, azt megengedheti magának a huszadik századbéli magyar zsidóság Budapesttel és Szabadkával szemben is. Nincs szükség arra, hogy az orgonának propagandát csináljanak. De azt a részleges ellenszenvet, mely ez idő szerint még konstatálható, nem kell tizennegyedik hitcziké avatni, tanítsanak meg bennünket a tények és a historiai igazságok arra, hogy toleranciát tanusítsunk egymás irányában, és kölcsönösen tiszteletben tartsuk egymásnak az intézményeit. Szó sincs róla, hogy a pesti izraelita hitközség országos mozgalmat kívánna indítani az orgo-

na terjesztése céljából. De ne csempésszenek be oly reakciós békefeltételeket, melyekre a zsidóságnak semmi szüksége. Ne tüntessék úgy fel a zsidóságot, mintha annak egysége és közös alapon való' együttműködése a meglévő orgonák lebontását vallási okokból tenné szükségessé. Végre pedig nem sikkasztható el az a tény sem, hogy a kongresszusi hitközségeknek csak egy kis részében van orgona, és hogy ez vagy bármely templomi berendezés soha sem volt kritériuma a kongresszusi hitközségnek. Van nem-kongresszusi hitközség, mint pl. Pécs, a melynek van orgonája.

CHUPPAH

Még van valami a templomban, a mit szó nélkül nem hagyhatunk. A Chuppah vagyis a baldachin, mely alatt esketnek. Káro József még egészen mást értett Chuppa alatt mint a mai gyakorlat, tehát a Sulchan Aruch-jából nem vonhatunk le számunkra semmit. Isszerlesz már említi (Eben Ha' ezer LXI, 1 §.) „Vannak akik azt mondják, hogy szabad ég alatt kell a chuppát felállítani, jó előjelül, hogy magzataik oly számosak legyenek mint az égnek csillagai”. Isszerlesz maga tehát úgy regisztrálja ezt a szokást, mint a melyet „némelyek” ajánlanak. De Isszerlesz ismeri és említi a zsinagógában felállított chuppát is, és nem protestál ellene. A Jóre Déa CCCXCI. sz. 3 §-ában megtiltja Isszerlesz a gyászban levőnek, hogy lakodalmas házba menjen, de mikor a templomban állítanak chuppát, bemehet a templomba, hogy meghallgassa a benedikciókat, mert annak nem lakodalmi, hanem templomi jellege van,

Ez az egyszerű kérdés is provokált sok vitát, és mint látjuk, nem a Sulchan Áruch az oka. Megcáfolhatatlan, hogy maga Isszerlesz mindkét gyakorlatot ismerte és egyiket sem helyezte anathema alá. Még csak azt sem mondja, hogy melyik tetszik neki jobban. V. ö. Lów Lipót Ges. Sehr. III, 200. lapot és folyt.

A SULCHAN ÁRUCH ÉS A RABBISZEMINÁRIUM

Az országos rabbiképző-intézet viszonyát a Sulchan

Aruchhoz és általában a vallásgyakorlattal összefüggő egész rabbínikus irodalomhoz kézzelfoghatóan saját szabályzatának II. része, a tanterv domborítja ki legjobban. A legújabban jóváhagyott szabályzatnak 44. lapjáról ideírjuk a szertartásiam csoportot.

3. SZERTARTÁSTANI CSOPORT.

a) *Szertartástan.*

- I. évf. Jóre Déa 1-28. (Hilkót Schechita) Eben Háezer
3. 4. 6-18. (Házassági akadályok).
II. évf. Jóre Déa 29-60. (Hilkót Teréfót).
III. évf. Jóre Déa 62 – 85. (Dam, Melicha, stb.); u. a.
183-198. Nidda, (szemelvények); 201. (Míkváót); Eben
Háezer 169-175 (Chalica).
IV. évf. Jóre Déa 87-111. Bászár becháláb, Taarubót)
120, 121. (Tebilát-Kélim); Hílkhóth-Abélúth; Órach Chájim
442 448. (Taarubót-Cháméc) 451, 452 (Hageálát-Kélim);
453-462. Macca).
V. évf. Eben Háezer 120-144. (Hílkhót Gittin); Jóre Déa
(Hílkhót Abélut; szemelvények).
Minden évben heti 3 óra.

b) *Bevezetés a responsum- és kódexirodalomba.*

- I. évf. Seeltót, Halákhót gedólót, Alfászi, Eskól.
II. évf. Responsumok Alfászi koráig (Tesubót-hageónim).
III. évf. Maimuni (Széfer hamicvót, Misné-tóra).
IV. évf. Responsumok Alfászi korától végig.
V. évf. Széfer haittur, Toledót Ádám vechávvá, Széfer
hatteruma, Széfer micvót gádól, Széfer micvót kátán
Minden évben heti 1 óra.

c) *Liturgia és alkalmi szertartások.*

Egy féléven át heti 1 óra.

d) *Zsidó naptár.*

Egy féléven át heti 1 óra.

Az itt felsorolt anyag tisztán a szertartástani csoport tartalmát képezi. A talmud külön csoportot alkot, mely azonban szintén ide tartozik, mert, mint említettett, az egész talmud és az egész rabbinikus irodalom képezi a zsidóság vallásgyakorlatának alapját. Ez a vázlatos felsorolás is meggyőzhet mindenkit arról, hogy a rabbiképző intézet igen kimerítően és körülményesen foglalkozik mindazon kérdésekkel, melyek a mai vallásgyakorlat körébe tartoznak. Nem titok, hogy Magyarországon sokkal kevesebb Sulchan Áruach és kódexbeli anyag megtanulása alapján is lehet rabbi-hattárát kapni. Tudva van, hogy a Jóre Déa első CX szakaszának ismerete kvalifikál a rabbiságra. A rabbiképzőintézet a kétszeresénél is többet vesz.

Az előadásnál, vizsgáknál és rabbiavatásnál kifejezésre jut legbehatóbban, hogy a mit a vallástörvény forrásaiban, a talmudban, rabbinikus irodalomban, a Sulchan Áruachban, a decízorok és responzumok gyűjteményeiben tanultak, azt az élet számára tanulták, azt a gyakorlatban kell erejük és tehetségük szerint megvalósítani.

Hogyan került mégis éppen a rabbiképző-intézet a „hithúség” ágenseinek listájára? Ennek több oka van. Először, a rabbiképző-intézetet már akkor üldözték, mikor még nem is létezett. Már az eszme ellen oly elvakult türelmetlenséggel folyt a harc, hogy egy arra a célra legfelsőbb helyről felajánlott tőkét visszaakartak utasítani arra, hogy inkább a rokkantok alapjára, vagy akár egy Bécsben építendő templomra fordítsák. Talán egy délsarki expedícióra is szívesen ajánlották volna fel, csak zsidó teológiai főiskola ne létesüljön. Nyilvánvaló kulturelles harc volt az, mely nemcsak a szeminárium, hanem minden világi műveltség ellen irányult. Aki az akkori vitairatokba bepillant, annak a figyelmét nem kerülheti ki, hogy a szenvedélyes kirohanások oroszlanrésze a kultúrának szólt. R. Mózes Schük huszti rabbi, kinek responzumciklusai vannak a haladók és a „statusquo” párt ellen (mindkettőt kidobja a zsidóságból) traditionális alapon (min hakabbalah) azzal érvel egy szeminárium létesítése ellen, hogy a tudomány ellenkezik a Sulchan Aruch Jóre Déa CCXLVI. sz. 4. §-ával, mely tiltja a világi tudományokkal

való foglalkozást. V. ö. r. M. Stück rezponzumai 1880-ban megjelent kötetének 309. sz. 103d. A Rarnbamnak természetesen más felfogása van a tudományra vonatkozólag. Rendkívül nagy becsben tartja, és ő maga egyik legzseniálisabb és legtermékenyebb művelője a tudománynak. O ezt összegeyztethetőnek tartja a zsidó vallással.

Különben a tudomány ápolásának megengedhetőségéről főlöszleges ma vitatkozni. A történet oly tiszta munkát végzett e téren, hogy csak bámulni lehet azt az aránytalanságot, mely a lezajlott idő rövidsége és a haladás mérveinek nagysága között van. Hogy a gyakorlati életben már-már elfelejtették, hogy ilyen tudományellenes rendszabály van, azt talán nem is kell bizonyítanom. De egy jóslatszerű kijelentésre akarok figyelmeztetni, mely ugyan nem csodarábbtól, de mindenesetre hazánk egyik legtekintélyesebb rabbijától származik. Löw Lipót megjósolja 1867-ben az „orthodoxok” akkori emlékiratára, mely a zsidóságot a Sulchan Árucl alapján magának akarta lefoglalni, hogy még lesz idő, hogy a lármás támadók táborában is a grammatika szabályai szerint fognak prédikálni és a templomban kották szerint fognak énekelni. (G. Sch. IV. 530). Hogy a zsidó papnak és a zsidóságnak mai kulturállása mellett a zsidó tudományra szüksége van, azt ma már a haladás ellenzői sem merik egészen elvitatni. A soraikban egyre szaporodó művelt, nem ritkán a messze távolba legalább a doktori cziím és dísz elnyeréseért kalandozó rabbik rácáfolnak a félszázados kemény határozatokra. Ezek ismét nem individuiális nézetek, hanem megdönthetetlen tényeit.

No de a pártszempont később sem adhatta már fel szemináriumellenes taktikáját. Oly erős lendülettel indult meg annak idején, midőn a szeminárium még nem is létezett, ez az áldatlan harc, hogy már a tehetetlenség törvényénél fogva sem tudtak a támadók megállani. Félték az önmegsemmisüléstől. És a létérdek mindenek felett keres érvényesülést. A régi vádak elveszítették varázsukat, tehát ujakat kellett felfedezni. Akadtak ilyenek is. A tudomány analfabétái a „biblia-kritika” jelszavát dobták a nagyközönség köreibe. A Szemináriumban tanítanak bibliakritikát.

Hogy a szeminárium mit tanít a bibliai tudományokból, az pontosan meg van adva a tantervben. Hogy hogyan kell bibliát tanítani, és a már létező bibliakritikát, melyet a szeminárium sem fel nem talált, sem tovább nem fejlesztett, kezelni és ellensúlyozni, az talán inkább a tudósokra mint a napi, és tegyük hozzá a tendenciózus pártsajtóra tartozik. A szeminárium különben ebben a kérdésben is feladata magaslatán áll. Kész elméleteket, ha mindjárt tévesek is, nem lehet szembehunyással ártalmatlanná tenni. A mi támadás van a zsidó tan ellen azt elsősorban egy teológiái főiskolának kell visszautasítani, még pedig tudományos alapon. Ez nem csak tárgyi, de apologetikai szempontból is elsőrendű feladatot képez. Itt az intézetet tehát elismerés és nem tudatlan, vagy pártpolitikai meggyanúsítás illeti meg, A bibliát illetőleg különben a szeminárium éppenséggel a hagyomány álláspontjára helyezkedik; a múlt és jelen legnevezetesebb kommentátoraira terjeszti ki figyelmét. Mint a zsidó tudományok főiskolája nem zárkozhatik el oly hypothesisek tárgyalásától, melyekkel népszerű iratokban a nagyközönséget valósággal elárasztják. Ezt az ismertetést a tárgy önként megkívánja. A tévedéseket helyre kell igazítani, a fogalomzavart el kell oszlatni, A rabbi-képző-intézet kétségtelenül több komolysággal foglalkozik a szentírással, és nagyobb érdemeket szerez nemcsak belső tartalmának ismertetése, hanem tekintélyének megóvása körül is, mint a jelszavakon nyargaló békebontók, kik a bibliát nem olvassák és nem ismerik, kiknek egész büszkesége a negatív kvalifikáció.

A szeminárium pártpolitikai ellenségeiről beszeltünk eddig. Rámutattunk a támadások kiindulópontjára és belső rugóira. Hátra van még, hogy néhány szóval rávilágítsunk arra a sajtóságos és csak nálunk itt-ott mint kivételes jelenség mutatkozó elemre, melynek irányát leginkább műreakciónak lehet minősíteni. Ez egyszerre jobbra is, balra is néz. Nem rajong a tudományért, de valami kompromisszum féle viszonyba szeretne lépni a szemináriummal, A kompromisszum mögött, homályos háttérben oly kívánságok húzódnak meg, melyek megszegyenítőek és természetellenesek egyaránt. Vannak bizonyos dolgok, melyek hirtelen,

egy csapásra keletkezhetnek. Van, aki egész üdvét egy pillanat alatt szerzi meg, mondja a talmud. Csatákat dönt el olykor egy sikerült ötlet és egy szerencsés véletlen. De a mit sem hirtelen megcsinálni, sem a véletlentől készen kapni nem lehet, az a tudás. Vannak született hadvezérek, de nincsenek született tudósok. Pedig ezt az örök igazságot kívánják letagadni azok, kik a született vezérség eszméjétől megittasulva, át kívánják vinni ambíciójukat a tudomány terére is. Bizonyos változtatásokat szeretnének végezni éppen a rabbiszemináriumon. Nem kívánnak kevesebbet, mint hogy a zsidó tudományokat, a 19. század büszke vívmányait kiküszöböljék és a rabbiszemináriumjesiváváalakítsák át. Ez mélyen megszomorító kulturhistóriai kép. Arra van példa, hogy laikus emberek elutasították az orvost és inkább a ráolvasással próbálkoztak. Sőt előfordult már az is, még pedig napjainkban, hogy egész tömegek járvány idejében üldözték is az orvosokat, és azzal gyanúsították, hogy ők idézték fel a betegségeket. De az talán mégis a lehetetlenségek közé tartozik, hogy az, aki az orvost diffamálja és tudományához nem ért, arra vetemedjék, hogy az egyetemet reorganizálja és a klinikákat átalakítsa. Ilyen abnormis aberráció a közvélemény ellenőrzése alatt álló világi vonatkozásokban elképzelhetetlen. Kétszeresen lesújtó, hogy éppen a magyar zsidóságnál észlelhetők ilyen beteges tünetek. Minden főiskola érinthetetlen szentség; annak sorsát és belügyeit csak az erre kinevezett és szervezetiesileg megállapított vezér- és szakférfiaik intézik. Véleményeket csak tudósok és szakférfiaik kockáztatnak. Hát csak éppen a magyar zsidóság teológiai főiskolája képezze az egész művelt külföld megbotrántoztatására csáki szalmáját? Ha az országos rabbiképzőintézet oly kaliberű, hogy Bécsnek, Berlinnek és Londonnak szemináriumi tanárokat és rektorokat tud nevelni; ha a külföld legnagyobb irodalmi vállalatai és tudományos egyesületei vezérszerepeket ajánlanak fel a teológiai tanároknak, milyen jogcímen kínálhatják fel szaktanácsukat és az iskola életébe vágó beavatkozásukat azok, kiknek irodalmi és egyéb tudományos működése rosszul

reprodukált szónoklatokon túl még nem emelkedett? Hogy szabad ezt a foltot a haladó zsidóságon és a theologiai valamint akadémiai műveltséggel bíró rabbikaron ejteni?

Talán a béke kedvéért arrogálják maguknak ezt a természetellenes és lehetetlen szerepet? Ez igen veszedelmesjáték, melylyél kalandos tervezők csak kompromittálják a haladó zsidóság hírnevét, de semmi pozitív célt el nem érhetnek. A haladó zsidóság többszörösen tanújelét adta annak, hogy tud liberálisan gondolkodni, tud előzékeny lenni azokkal szemben is, kik arra rá nem szolgáltak, de nem szabad a haladó zsidóságról feltételezni azt, hogy gyengeségből engedékeny és hogy hátgerincsorvadásban szenved. Azok az eszmék, melyekért egy fél évszázaddal ezelőtt küzdött, nem avultak el számára most sem. Ha akkor kellett a theologiai főiskola, lehetetlen, hogy azóta visszafélt ment volna, hiszen az idő előre haladt. Hiszen azóta már minden műveit ország zsidóságának van rabbiszemináriuma. Sőt legújabban oroszország is küzdötte ki magának. Negyven évvel ezelőtt zsidó főiskolát kívántunk és egybekapcsoltuk a középiskolai és egyetemi műveltséggel. Hát mostan talán kisebbedtek kulturszükségeink, hogy azzal mernek előállani, tessék törölni az egyetemi kiképzést? Avagy talán azok kedvéért kellene azt megtenni, kik műveltség tekintetében még igénytelenek a rabbival szemben? vagy azon rabbik kedvéért, kik a műveltséggel szemben igénytelenek? Hát hiszen hazánk zsidóságának a helyzete olyan, hogy éppen a műveletleneknek van a legnagyobb választékuk. Németországban a legkonzervativebb község nem tud más rabbit kapni mint szeminaristát. De nálunk a legdúsabb választék van a nem-műveitekben. Ötven jesiva áll neki rendelkezésére egyszerre. Tessék választani, ha kell negatív kvalifikáció, és ne tessék folyton a szemináriumot zaklatni.

De még valami. Némely buzgó vezérjelöltek gyanús színben tüntetik fel a haladó zsidóságot. Úgy állítják be, mintha az egyesülés kérdése tisztán az ő érdekük, szinte kenyerük volna. Az a szuggerált nyakra-főre való lemondás mindenről, a Sulchan Áruhra való hirtelen állás, minden aggresszív kritikának és minden illetéktelen tanácsnak megtürése azt a balhiedelmet keltheti a haladó zsidóság

ról, mintha valami nagy üzletet effektuálna a kiegyezés révén, a melyért könnyelmű kereskedő módjára, egyik-másik elvéről lemond. Hogy van az, hogy a felajánkozott közbenjárók csak a haladóktól követelnek engedményeket, intézményeiket veszik bonckés alá? Talán meg lehetne fordítani a műveletet! Ha már felmerült a kritikai szellem a rabbiképesítés körül, nem ártana bekopogtatni máshol is. Ha valaki hoz három cédulát három orvostól, hogy tud gyógyítani, vagy három ügyvédtől, hogy perfekt jogász, elfogadható orvosnak illetőleg ügyvédnek e bizonyítványai alapján? Hogy van mégis, hogy bármely három rabbi írása rabbivá kvalifikál. Megfelel ez a mai kulturállapotnak? Nincsenek-e olyan esetek, a midőn egyik másik jószívű rabbi egy barát vagy befolyásos ember kérésére postán küldi be a rabbiklevelet egy fiatal embernek, kit soha életében nem látott? Hány hitközségi alkalmazott vedlik át minden zaj nélkül rabbivá és a krónika nem derítette ki, hogy miként jutott okmányaihoz? Hogyan tetszik önöknek az a rendszer, hogy a rabbi fia vagy veje eo ipso rabbi lesz. A még el nem hantolt rabbit koporsójában meggratulálják, hogy fia már átvette a méltóságot? Így olvasták ezt önök a szentírásban Mózes fiáról is? Nézzék meg a Midrásnak M, IV, K, 27. fej. 16. verséhez irt magyarázatát. Midőn Mózes látta, hogy Isten Czelafchad leányainak odaítéli atyjuk birtokát, úgy gondolkozott: íme itt az ideje, hogy saját ügyemet felhozzam; ha a leányok örökölnek, miért nem örökölhetnék fiaim az én díszes állásomat. Isten azonban visszautasította Misié XXVII. fej. 18. versének szavaival, utalván arra, hogy állás és hivatal nem családi ügy, hanem tisztán a tudástól és érdemtől függ. Józsuá érdemesebb mint Mózes fiai, tehát Józsuá lesz a vezér. Bamidbar rabbah XXI, 14. V. ö. még Rási magyarázatát Pinchasz szidrájához XXVII, 16.

De ne tévesszük össze a személyeket és a helyzeteket. Nem a hitközségek és nem a hívek részéről nyilatkozik meg ez a nyugtalan aggályoskodás a rabbiszemináriummal szemben, hanem egyes rabbik, illetőleg rabbijelöltek részéről, kik a régi rendszerrel szakítottak, de az új, megváltozott viszonyok között nem bírtak kellőképpen elhe-

lyezkedni. Emberileg érthető a részükről megnyilatkozó ingerültség theologiai és akadémikus műveltséggel rendelkező kartársakkal szemben, a kik felé természetesen a nagyobb és felvilágosodottabb hitközségek sűrűbben fordulnak. Átmeneti időt élünk, melyen a művelt külföld már rég túl van. A német zsidóság csak szemináriumból kikerülő rabbikat ismer. Követhet a község bármilyen irányt, lehet hive a legszélsőbb konzervatizmusnak: de nem fog maga fölött szellemi vezért választani, ki szellemi képzettségben messze mögötte áll a hívek mögött. Így van ez Francia- és Angolországban. A lelkivezér szakszerű kiképzésének kérdése az egész műveit külföldön már rég vitán felül áll. Ott már elképzelhetetlen az a rejtélyszerű mesterkedés, hogy egy papi kar ellen magasabb kvalifikációja miatt igazassanak.

Emberileg mondom, érthető az ingerültség melyet a gyengébb az erősebb térhódításai láttára érez. De ha már eleve elítélendő lelkészek között a rideg és személyes érdekharc, úgy a legsúlyosabban megróvandók a motívumok, melyekkel az igazi okokat takargatják és a lármás, reklamszerű hangulatkeltés a jámborsággal. A kétélű kard, melyet önök forgatnak mindkét felől ki van csorbulva. A konzervatizmus terén sokkal edzettebb vívómesterek vannak, kik önökben még csak bajtársakat sem akarnak felismerni. A mi pedig a kard másik élét, a kultúrát és a haladást illeti azt önök maguk kicsorbítják akkor, midőn a magyar zsidóság főiskolája és tudósai ellen lengetik, akár nyíltan, akár titokban. Nem változtat az igazságon az sem, hogy ügyes agitátorok még magából a szakképzettek sorából is tudnak be nem vallott céljaik mellé egyik-másik, a kor feladataival nem eléggé tiszta elvtársat szerezni. Az a zsidó tudomány és műveltség, mely Magyarországon létezik, azt a rabbiképzőintézet és annak növendékei teremtették meg és vitték szét a nagyközönség minden rétegeibe. A ki őszinte tisztelője a zsidó tudománynak annak tudnia kell első sorban, hogy ez nem csodaszerűen jött világra egyszerre és váratlanul, hanem az iskolák és tudósok fáradhatatlan munkájának és vasszorgalmának gyümölcsjeképpen jelentkezik.

A haladó zsidóság szakképzett, lelkes rabbikara soha nem mutatott elzárkózottságot és idegenkedést azokkal szemben, kik egy régi rendszer immár megingatott elvei szerint jutottak rabbiszékhez. Oly őszinte örömmel fogadták azokat a kartársakat, kik hozzájuk mint a zsidó tudomány barátai közeledtek, mely dicsőségére válik az egész karnak. Ezt a bensőséges őszinte barátságot próbálják magukévá tenni a bár különböző felfogású, de a zsidóság nagy feladataiért egyaránt lelkesülő rabbik, és akkor sokkal előbb és biztosabban érik el azt a nagy célt mely után a magyar zsidóság áhítozik és melyet külföldi testvéreink már rég el is értek, a várva várt egységet, mint új ellentétek kiélezése által.

ÖSSZEFOGLALÁS.

A mit eddig felhoztunk egyrészt a Sulchan Áruch szerkezetéről és tartalmáról, másrészt a zsidóság viszonyáról hozzá, továbbá a pártok szembehelyezkedéséről egymáshoz, annak részünkről más mint a felvilágosítás célja nem volt. Oly kifejezéseket és fogalmakat elemeztünk, melyek tulajdonképpen a szaktheológiába tartoznak, és a nagyközönség vagy egyáltalán nem, vagy csak fogyatékosan és általánosságban ismer. A publikumnak sulchanáruchbeli ismerethiánya nem volt eddig érezhető, nem játszott döntő szerepet a zsidó közügyek fejlődési menetében. De mostan, midőn arról van szó, hogy a Sulchan Áruch mint vallási törvénykódex szoros összefüggésbe hozassék az egyetemes zsidóság számára megalkotandó szabályzattal, akkor minden szó és minden betű külön fontossággal bír. Itt már nem a laikus beszédmód dönt, hanem a kifejezésnek eredeti és igazi értelme. Hangsúlyozandó tehát ismételten a már fent részletesen megállapított két főtétel: 1) A magyar zsidóság pártárnyalatra való tekintet nélkül úgy magán mint társadalmi vonatkozásaiban másképp él, másképp cselekszik, mint a hogy azt a Sulchan Áruch előírja és követeli. 2) Ott is, ahol a zsidó vallástörvények érvényre jutnak, nem tisztán a Sulchan Áruch szerepel mint kútfő, hanem a talmud és vele az egész rabbinikus irodalom. A rituáli-

ákban döntő rabbi a Sulchan Arucht csak mint a legjobban kezelhető kézikönyvet és legkimerítőbb registert használja, de döntését, a kérdés természetéhez képest, az első források, a talmud és a haláchikus irodalom tekintetbevétele alapján hozza.

Ne feledjük el végre, hogy a magyar zsidóság vallási tekintetben nem képez és nem is kíván képezni külön szektát. A talmud, a másfél évezredes rabbinikus irodalom, a valláskódexek és a sokat emlegetett Sulchan Áruach nem jelöl ki hazánk zsidóságának más utat és mihez tartást mind az egész föld kerekéségén elszórt többi hittestvéreinknek. Csak természetes, hogy ily fontos kérdésnél, mint amilyen egy országos önkormányzati szabályzat megszövegezése, melytől a kultúra és a való élet kereteibe illeszkedő fejlődésképes, békés és üdvös vallásfelekezeti munkánk oltalmát és biztosítékát várjuk, – hogy ilyen nagy horderejű kérdésnél a külföld gyakorlatát is szemügyre vegyük. Nézzük meg legalább a nagyobb és nevezetesebb országok zsidóságának idevágó önkormányzati szervezeti szabályzatait. A mi szabályzatunk megalkotásánál úgy sem kaphatunk belföldi analógiákat. De egyébként sem idegenkedtünk soha vallásügyi kérdésekben külföldi hittestvéreink irányelméitől és befolyásaitól. Mi soha nem szüntünk meg valami a zsidóság, még pedig az össz-zsidóság egységét. Tudvalevőleg maga a Sulchan Áruach is idegen termék, sőt a szokások jelentékeny részében a különböző országok és különösen Lengyelország specifikus hatásai jutottak nálunk érvényre.

Előttem vannak az európai államok zsidóságának összes szervezeti szabályai részint nyomtatott kiadásokban, részint kéziratos másolatban. Ezekből több üdvös tanulság szűrődik le számunkra, de csak egy észrevételre szorítokozom, arra ugyanis, hogy a szervezetű szabályzatok egyikében sem szerepel a Sulchan Áruach alapjára való helyezkedés. Ez rendkívül megfontolandó ténykörmény. Egész Európa zsidósága fel tudja építeni a maga egyházi szervezetét a Sulchan Aruch kitétele nélkül, sőt mi több, a mi Sulchan Áruachunk szerzőjének, r. Mózes Isszerlesznek szűkebb hazája,

Galícia mint az ausztriai zsidóság egy része ki tudja fejezni a maga zsidó voltát e két szó nélkül. Az ausztriai zsidóság szervezeti szabályában mindössze két helyen találtam vonatkozást a követendő vallástörvényi szabványokhoz, először az L sz. 25. pontjában, mely szól a templomról és azzal végződik: „Bei der Errichtung und Erhaltung derselben ist den verschiedenen in der Gemeinde üblichen Ritualformen thunlichste Rücksicht zu tragen”. A VI. sz. 32. pontjának 3. bekezdése így hangzik: „Alle von Gemeinemitgliedern begehrten rituellen Entscheidungen im Sinne der Vorschriften der mosaischen Religion unentgeltlich (a rabbira vonatkozik) zu fällen.” Emlékezzünk csak vissza, mennyi ellenségeskedést szítottak ötven évvel ezelőtt nálunk a „mozaikorabbinikus” megjelölés ellen, mely voltaképpen a mindenkori zsidóság vallástörvényi alapjának exakt kifejezője. – Egész Európa tehát, közte r. Mózes Isszerlesz saját hazája meg tudja szerkeszteni a maga szervezetét a Sulchan Árucho kitétele nélkül, miért kell azt Magyarországon oly tüntetőleg előtérbe tolni? Létezik-e oly pártárnyalat hazánkban, mely mindenben követi a Sulchan Árucho? Fedi-e ez a jelszó ami reális viszonyainkat akár pozitív, akár negatív értekmben? Híven a zsidóság történetéhez, híven a zsidóság fejlődéséhez Magyarországon és tekintettel az európai zsidósággal való elváiaszthatlan kapcsolatunkra azon kell törekednünk, hogy a most folyó akciót megtisztítsuk mindazon elemmentumoktól, melyek éppen a zsidóság egységének eszményére homályt vethetnének, vagy az üdvös törekvésekre zavarólag hathatnának. Nincsen szentebb előttünk mint éppen ez az egység, a melyért a zsidóság színe java immár közel egy fél évszázad óta párt-és hatalmi érdekek kirekesztésével, sőt azoknak feláldozásával, eszményi alapokon küzd a hamisítatlan igazság szellemében. Igazság és őszinteség az alap, melyen becses és maradandó alkotások épülnek, és ez kétszeresen áll nagyszabású hitfelekezeti feladatunkra vonatkozólag, mely köré hazánk zsidóságának legjobbjai csoportosultak. A tiszta valóság szemmeltartása és az egész zsidóság fejlődési fokozatainak higgadt és pártatlan megfigyelése biztos útmutatást fog nyújtani a mi problémánk

megoldásában is. Ha ezen az egyedül igaz alapon szövegezzük meg autonómiánk szabályzatát, akkor valóban oltalmat és biztosítékot nyújtunk az egészséges fejlődésnek a zsidóság ideáljaiért folyó kulturális munkának; elejét vesszük a bekerontó és rosszhiszemű oldaltámadásoknak, melyek a szabályok homályosságából és hézagaiból táplálkoznak. Végre pedig összhangzatba jutunk az egész európai zsidósággal.

TARTALOM.

	Lap
A Sulchan Aruch ismertetésének szükségessége.....	1
A Biblia és a talmud.....	2
A Kódexek.....	3
A Sulchan Aruch.....	4
A Sulchan Aruch beosztása és tartalma.....	5
A Sulchan Aruch szerepe.....	6
A Sulchan Aruch és a magyar zsidóság.....	9
I. Sulchan Aruch Orach Chájjim.....	10
II. Sulchan Aruch Jóre Dea.....	12
III. Sulchan Aruch Eben Haézer.....	14
IV. Sulchan Aruch Chosen Mispát.....	16
Az összehasonlítás eredménye.....	17
A mai zsidóság alapja.....	19
A vallási intézmények.....	23
Almemor.....	24
Orgona.....	25
Chuppah.....	31
A Sulchan Aruch és a rabbiszeminárium.....	31
Összefoglalás.....	40